

рэнні, пры суфіксальным утварэнні, калі ўсякаяюцца афіксы ці карані ўтваральных слоў. Найбольш часта рэдукцыя назіраецца пры ўтварэнні назоўнікаў ад дзеясловаў (*падвозіць – падвоз, абмалаціць – абмалот, выплаціць – выплата, заікацца – заіка, мямліць – мямля, марыць – мара*), ад прыметнікаў (*актыўны – актыў, інтэлектуальны – інтэлектуал, шырокі – шыр, мурзаты – мурза, адважны – адвага, мутны – муць, далёкі – даль, высокі – высь, камедыя – комік*). Пры суфіксальным утварэнні праявы мінімалізацыі бачым у накладанні матэрыяльна супадальных кампанентаў кораня і суфікса ў адзін элемент (*мінскі – Мінск+ск+i, віцебскі – Віцебск+ск+i*). Пры формаўтварэнні з’яву мінімалізацыі назіраем паміж корнем і афіксамі (*сохнуць – сох, кіснуць – кіс*), корнем і канчаткам (*даваць – даю, дае, атакаваць – атакую, атакуе*).

На лексічным узроўні мінімалізацыя праяўляецца ў з’яўленні разнастайных усячэнняў, абрэвіатур, універбатаў. Абрэвіатуры – надзвычай эфектыўны сродак моўнай эканоміі. Іх стварэнне абумоўлена патрэбамі розных сфер навукі, тэхнікі, палітыкі, эканомікі і г.д. Абрэвіатуры пераважна адносяцца да тэрміналагічнай лексікі, аднак існуюць і агульнамоўныя абрэвіатуры. Актыўны працэс у жаргоне моладзі, у чатах (*дбз ‘дабазарыліся, дамовіліся’, пз ‘практычныя заняткі’, кл ‘калі ласка’, бб ‘бай-бай’, нп ‘няма праблем’* і інш.). Таксама вельмі прадуктыўны працэс універбацыі, пры якім у вытворнае слова ўваходзіць аснова толькі аднаго слова са словазлучэння (*акадэмка – акадэмічны водпуск, лаба – лабараторная работа, залікоўка – заліковая кніжка, чыталка – чытальная зала* і інш.), усячэння вытворнай асновы (*фак – факультэт, баскет – баскетбол, шахі – шахматы* і інш.).

Мінімалізацыя на сінтаксічным узроўні рэалізуецца на ўзроўні словазлучэння і сказа, мае праяўленне ў такіх з’явах, як сінтаксічная кампрэсія і рэдукцыя.

Мінімалізацыя як моўны працэс з’яўляецца ўсеагульным законам і найбольш актыўна праяўляе сябе ў вусным маўленні.

Л. С. Кныш

ЧЫТАННЕ ЯК СКЛАДНІК НАВУЧАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ ЯК ЗАМЕЖНАЙ

Як вядома, асноўнымі складнікамі навучання замежнай мове з’яўляюцца: г а в а р э н н е – вуснае выказванне думкі, якое мае на мэце авалоданне камунікатыўнай кампетэнцыяй, калі навучэнец зможа сказаць *што, каму, чаму, навошта, дзе і калі*; а ў д ы я в а н н е – успрыманне маўлення на слых і яго разуменне, што патрабуе складанай разумовай дзейнасці (тут фарміруецца камунікатыўная кампетэнцыя, калі навучэнец павінен успрымаць маўленне або аўдыязапіс на слых і адначасова разумець пачутае); п і с ь м о – графічнае, пісьмовае выражэнне думкі, што прадугледжвае авалоданне камунікатыўнай кампетэнцыяй, калі навучэнец можа выказаць свае думкі

ў пісьмовай форме; ч ы т а н н е – успрыманне і разуменне чужога запісанага маўлення, што фарміруе камунікатыўную кампетэнцыю, калі навучэнец можа вылучыць неабходную для сябе інфармацыю з прачытанага.

Існуюць розныя віды чытання. Так, Л. С. Кручкова і інш. вылучаюць наступныя: праглядавае, скіраванае на агульнае разуменне тэмы і кола пытанняў, якія разглядаюцца ў тэксце, артыкуле, кнізе. Пошукавае – пошук канкрэтнай ці неабходнай інфармацыі ў тэксце. Азняямляльнае чытанне тэксту ў хуткім тэмпе з разуменнем усяго тэксту ў цэлым. Навучальнае, скіраванае на максімальна поўнае і дакладнае разуменне прачытанай інфармацыі і крытычнае яе асэнсаванне. Акрамя гэтага, вылучаюць іншыя тыпы чытання. Па форме – услых ці самому сабе (сам сабе); па псіхалагічнай устаноўцы – аналітычнае ці сінтэтычнае; па ступені ўдзелу роднай мовы ў разуменні тэксту – перакладное і неперакладное; па ступені дапамогі навучэнцу – падрыхтаванае, чытанне са слоўнікамі ці непадрыхтаванае, чытанне без слоўніка; па форме арганізацыі вучэбнай працы – індывідуальнае, аўдыторнае (класнае) і фронтальнае, дамашняе і інш.

Тым не менш, чытанне – адзін з відаў маўленчай дзейнасці – можа рэалізоўвацца толькі ў сукупнасці з іншымі атрыманымі навучэнцамі ведамі: фанетычнымі, арфаграфічнымі, лексічнымі, граматычнымі, сінтаксічнымі. Акрэслім некаторыя, на нашу думку, важныя патрабаванні да чытання як сродку навучання мове.

1. Тэксты для чытання павінны быць рознага памеру з улікам узроўняў А1, А2, В1, В2, С1, С2 (ад простых фраз, маленькіх тэкстаў да вялікіх, доўгіх і складаных тэкстаў “з тонкімі стылістычнымі нюансамі, са скрытымі і імпліцытна выражанымі сэнсамі”).

2. Тэксты павінны быць рознай тэматыкі і накіраванасці, напрыклад, “Беларуская кераміка”, “Першае каханне”, “Мінскі метраполітэн”, “Ежа беларусаў”, “Класікі беларускай літаратуры: Васіль Быкаў”, “Працоўныя будні”, “Інтэрнэт у нашым жыцці”, “Беларуская мова на спажывецкім рынку” і інш.

3. Тэксты павінны ўтрымліваць культуралагічную і краіназнаўчую інфармацыю. Напрыклад, “Старажытны Полацк”, “Сучасны Мінск”, “Хатынь”, “Знакамітыя людзі Беларусі”, “Белавежская пушча”, “Возера Нарач”, “Ад дырхема да рубля”, “Беларускі арнамент”, “Віцебшчына азёрная”, “Агінскія”, “Зубр – цар пушчы” і інш.

4. Чытанне, акрамя ўласна тэксту, павінна суправаджацца комплексам заданняў: перадтэкставыя заданні, якія скіраваны на актывізацыю ведаў навучэнцаў, на развіццё камунікатыўных навыкаў у цэлым; прытэкставыя – заданні перад чытаннем, у якіх даецца камунікатыўная ўстаноўка, каб працэс навучання стаў мэтанакіраваным. Тут можа быць невялікі слоўнік, выразы для разумення і для канструявання фраз, фразеалагізмы і прыказкі, малюнкi для разумення слоў, кароткія біяграфічныя звесткі пра аўтараў (пры неабходнасці), гістарычныя адсылкі і інш.); паслятэкставыя – тыя заданні, што дадуць магчымасць праверыць ступень разумення прачытанага. Тут могуць быць розныя заданні з выхадам у вуснае і пісьмовае маўленне:

заданні па фанетыцы, арфаграфіі, граматыцы для замацавання ведаў. Падбор сінонімаў (сінанімічных выказаў) і антонімаў, канструяванне фразы па апорных словах, заданні на выбар неабходнага слова (уставіць прапушчаныя словы ці ўставіць прапушчаныя прыназоўнікі, злучнікі, часціцы і інш. – для замацавання канкрэтнага граматычнага матэрыялу); прапановы працягнуць сказ (тэкст); пераказ тэксту (сціслы ці падрабязны), праца ў парах, стварэнне дыялога, пераказ тэксту ад другой асобы і інш.

Такім чынам, чытанне – успрыманне і разуменне чужога запісанага маўлення – разам з гаварэннем, пісьмом, аўдыяваннем складаюць тыя сродкі навучання, якія непарыўна ўзаемазвязаны: напрыклад, чытанне з выхадам у пісьмовае маўленне (пісьмовыя заданні, пытанні – пісьмовыя адказы і інш.), чытанне з выхадам у гаварэнне пасля прачытанага (пытанні – вусныя адказы, пераказ і інш.). Яны складаюць асноўныя віды маўленчай дзейнасці, і ад таго, як у навучэнца сфарміраваны навыкі гэтых відаў камунікатыўнай дзейнасці, і залежыць эфектыўнасць паспяховых камунікатыўных зносін, навучання замежнай мове ў цэлым.

Л. В. Левшун

«И ВОЗРЕВШИ НА ЮНОСТЬ ЕЯ, ВОЗДОХНУ И ПРОСЛЕЗИВШИСЯ»: К ВОПРОСУ ОБ ЭМОТИВНЫХ КОДАХ ЖИТИЯ ПРЕП. ЕВФРОСИНИИ ПОЛОЦКОЙ¹

Эмотивный код языка христианской иконологии (теории художественного образа), на которой основывалась вся европейская средневековая культура, существенно отличается от секулярной концепции эмотивности художественного текста. Предельно упрощая базовые положения христианских антропологии, сотериологии (учения о спасении) и педагогики, «заказ» которых как раз и исполняла иконология, отметим принципиальное различие в них, скажем так, «эмоций преобразования» и «эмоций внушения». В художественном каноне христианской культуры первые оценивались положительно – как способствующие духовному возрастанию и обожению человека; ко вторым отношение было резко отрицательное – как к инструменту манипуляции человеческими страстями для достижения чьих-то личных целей либо как к проявлению духовного «младенчества» писателя. Поэтому способы выражения эмоции и характер эмотивов в тех или иных средневековых произведениях а) являются показателем творческого метода с соответствующими ему целеполаганием и художественными задачами; б) свидетельствуют о духовном состоянии писателя: превалирование в произведении «эмоций преобразования» – признак глубокой религиозности (святости) автора; превалирование «эмоций внушения» – показатель секулярности авторского самосознания, включенности автора в светскую литературную тради-

---

¹ Исследование выполнено при поддержке БРФФИ (проект Г20Р-383).